

<https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.05.43-54>
УДК [821.161.2Вовк+821.161.2Сковорода].091

Юлія ГРИГОРЧУК, кандидат філологічних наук
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001
e-mail: yuliahryhorchuk@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

ОБРАЗИ ХРИСТА Й БОГОРОДИЦІ В ПОЕЗІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І ВІРИ ВОВК

У статті здійснено порівняльний аналіз євангельських образів у доробку поетів XVIII і XX—XXI ст. Зазначено, що образ Спасителя у віршах митців візуально не конкретизований, однак семантично глибокий. Це виражають символи слова, каменя, зернини (у Г. Сковороди) та іпостасі Христа-Садівника, Лікаря, Керманіча на Черемоші (у Віри Вовк). Сукупно вони творять єдину цілісність символічного образу, однак якщо філософові притаманне барокове, біблійно-церковне, то поетесі — модерністське, авторське трактування постаті Месії. Зазначено, що образ Богородиці у Г. Сковороди менш виражений, ніж образ Ісуса, і розкритий лише у трьох віршах, тоді як у Віри Вовк Діві Марії присвячено три окремі збірки. Установлено, що спільною для поезії цих авторів є іпостась Богородиці-Матері. Окреслено особливості художньої інтерпретації образу. Підсумовано своєрідність авторської реценції постатей Христа й Богородиці, розкрито їхнє морально-аксіологічне наповнення й біблійне підґрунтя.

Ключові слова: Григорій Сковорода, Віра Вовк, поезія, образ, символ, реценція, інтерпретація.

Григорій Сковорода і Віра Вовк, бароковий письменник-мислитель і сучасна українська поетеса з Бразилії, — творці різних епох, різних стилів, віддалені просторовими й темпоральними кордонами континентів і століть. Воднораз упадає в очі дивовижна близькість доль, жива спо-

---

Цитування: Григорчук Ю. Образи Христа й Богородиці в поезії Григорія Сковороди і Віри Вовк // Слово і Час. 2022. № 5 (725). С. 43—54. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.05.43-54>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

рідненість світоглядів і органічне суголосся поетичних світів, міцно вкорінених у духовно-аксіологічній біблійній основі. «Сковорода — дуже близький моїй душі. Я намагаюсь жити за його навчанням» [13, 311], — писала Віра Вовк в одному з приватних листів, а в інтерв'ю з Людмилою Таран зізнавалася: «Я люблю філософів-поетів — таких, як Сковорода, Тагор, Лао-цзи» [24, 7]. Задекларовану вербально, цю духовну спорідненість підтверджують численні факти. Зокрема, майже 50 років тому твори Г. Сковороди були першими, які авторка переклала португальською (книга «Fábulas» / «Байки», 1978 р.), знайомлячи жителів південно-американського континенту з художніми надбаннями класиків української літератури. Згодом світ побачило видання збірки студентських переспівів байок українського мислителя (книга «Fábulas de Cabo Frio» / «Байки Кабо Фріо», 1985 р.), яку з ініціативи Віри Вовк створили випускники філологічного відділення університету в Кабо Фріо. Промовистим підсумком багатолітньої праці письменниці стало нагородження її 2006 р. Міжнародною літературною премією імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень». І це лише окремі факти-свідчення неординарного позачасового діалогу двох талантів — філософа і поетеси.

Загалом же, сучасну авторку і давнього мислителя поєднують чимало спільних рис. Це й філософська заглибленість думки, і мандрівний вибір життя, і багатогранна мистецька й філологічна обдарованість, і та незмінна скерованість вістря творчої уяви до шукання вічних аксіологічних основ. «Все, що вона висловлює, є виявом її світогляду, точніше, християнського світогляду» [11, 360], — писав, характеризуючи поетичний доробок Віри Вовк, Святослав Гординський. Подібні твердження неодноразово виголошували й інші дослідники: Лариса Залеська-Онишкевич, Григорій Лужницький, Марія Овчаренко, Богдан Рубчак, Марта Тарнавська, Валерій Шевчук. Зокрема, М. Овчаренко зазначала: «Релігійність В. Вовк — не скучне проповідництво чи штучна літературна поза, а щось органічне, що виростає з усієї її духовної Істоти» [21, 12]. Цю рису, за словами Г. Лужницького, можна охарактеризувати як «спонтанну релігійну світову побожність, укороновану Христовою ідеєю» [18, 174].

Релігійно-християнська домінанта органічно приєдна й у творчості Г. Сковороди, художній світ котрого сутнісно заглиблений в архетипно-символічний пласт Біблії. Промовисте свідчення сказаного — збірка метафізичної поезії «Сад божественних пісень». Актуальність Святого Письма задекларована вже в повній назві книги, що в оригіналі звучить так: «Сад божественних п'єсней, прозябший из зерн Священнаго Писанія» [23, 51]. Виражена вона також у структурі збірки, кожна із 30 пісень якої розпочинається змістовним епіграфом із Книги псалмів. Кожна така цитата, за задумом автора, постає семантичним «зерном» Божого Слова, що задає сенс і тон тій чи тій пісні-поезії. Цікаво, що навіть кількість віршів у збірці не випадкова: мислитель свідомо «використовує символічне число 30, що в біблійній традиції означало повноліття, досконалість» [16, 436].

Неабияке значення в цьому аспекті має рецепція в доробку Г. Сковороди і Віри Вовк біблійних образів Ісуса Христа й Богородиці. Наве-

дена тема досі не стала об'єктом наукового аналізу, хоча христологічні й богородичні мотиви у творах митців висвітлені у працях Діани Борщівської, Надії Гаврилюк, Михайлини Коцюбинської, Діани Льохарт, Світлани Ожарівської й авторки статті [4; 10; 17; 19; 22; 12] (тексти Віри Вовк), а також Ірини Бетко, Ірини Дмитрів, Олени Матушек, Леоніда Ушкалова [2; 14; 20; 25] (доробок Г. Сковороди). Однак своєрідність утілення сакральних образів у творчості письменників дотепер була поза дослідницькою увагою. Тож мета статті — охарактеризувати специфіку художньої інтерпретації образів Христа й Богородиці в поезії Григорія Сковороди і Віри Вовк.

Світоглядне тяжіння обох письменників до сакральної концептосфери Біблії тривко простежується в усій їхній творчості, що ілюструють листи, поетичні й прозові тексти мислителя, а також різножанровий доробок поетеси. Органічним підґрунтям цього в Г. Сковороди стала теоцентрична естетика бароко, авторитет писань Отців Церкви та богословів: Діонісія Ареопагіта, Аврелія Августина, Томи Аквінського, а також особистий духовний досвід. У Віри Вовк джерелом біблійних образів є насамперед релігійна культурно-мистецька атмосфера Гуцульщини, католицької Німеччини і Бразилії, де поетеса зростала й формувалась як особистість, а ще — приклад жертвної християнської посвяти лікаря-батька, дідуся-священника і хресного батька — митрополита Андрея Шептицького. Неабияке значення мали також численні подорожі світом, зокрема відвідини Єрусалима 2018 р. Рецепт цієї події лягла в основу одного з віршів збірки «Розарій для Христа».

Особливу увагу хотілося б зосередити на сучасних збірках письменниці з однаковою темою в назві — розарій (вервиця): «Розарій для Христа» та «Розарій для Богородиці» (є ще й третя збірка — «Розарій для Святого Духа», усі видані 2020 р.). Кожна із книг містить по 50 віршів — алюзія до 50 зернин розарію. Це поезії-медитації, молитви, адресовані Богородиці та Ісусові Христу, до якого з дитинною ширістю звертається героїня вже в першій повісті «Духи й дєрвіші» (1956): «...Я маю завжди Великого Союзника зі собою. Мені однаково, чи це кому в смак, чи не в смак, чи це модерно, чи ні. Ні один невіруючий філософ, ні письменник не переконав мене глибше, як Новий Завіт, і я не могла б замінити свого чудового великого Бога на будь-яку гіпотезу» [6, 64]. Доля авторки засвідчує, що в наведених рядках — не лише творче кредо юної душі, а й свідома постава й посвята життя людини, котра понад 90 років, аж до самої смерті, була вірна раз і назавжди обраним ідеалам.

Знаменно, що й у сучасних збірках Віри Вовк «Розарій для Христа» і «Розарій для Богородиці», як і в збірці Г. Сковороди «Сад божественних пісень», центральним постатям християнського віровчення належить особливе місце. Зокрема, образ Божого Сина інтертекстуально присутній у 25 із 30 поезій «Саду божественних пісень», а також у 47 з 50 віршів «Розарію для Христа». Воднораз ані Г. Сковорода, ані Віра Вовк не подають портретного, чи радше іконописного зображення зовнішності Спасителя. Постать Месії уприсутнена в них через струнку

парадигму назв і образних означень, що прямо чи опосередковано вказують на Ісуса Христа. У текстах Г. Сковороди це найчастіше антропонім *Христос* [23, 51], а ще: *Ісус (Ісус), Бог, Син Бога, Син Давидів, Марійїн Син, Господь, Спас, Месія, Цар царів, Новий Адам* [23, 57, 55, 54, 69, 84, 55, 56, 82, 57]. У Віри Вовк — *Спаситель, Ісус, Христос, Йсус, Син, Син Божий, Богосин, Господь, Бог-Слово* [8, 5, 27, 40, 8, 28, 25, 31, 33, 47].

Основне джерело розкриття образу в авторів — Біблія, зокрема Новий Заповіт, а також церковні (молитовні, богослужбові) тексти. Власне, христологічна лірика обох письменників — це поетично осмислена містерія життя Спасителя, його народження, смерті й воскресіння. У Г. Сковороди вона репрезентована насамперед віршами різдвяної та великодньої тематики, приуроченими до відповідних свят (пісні 4, 5, 7, 8-ма), а також ліричним описом хрещення Ісуса в Йордані (пісня 6-та). У Віри Вовк це сакральні події народження Спасителя, хрещення й воскресіння, художньо описані в поезіях «Зазорене свято», «Водохреща», «Огородник». Як і у творах мислителя, особливим емоційним пафосом сповнені саме різдвяні вірші. Трепет і благоговіння перед таємницею Божого втілення прочитуються із суголосних рядків: «Тайна странна и преславна! / Се вертеп вмѣсто небес! / Дѣва херувимов главна, / И престолом вышним днесъ» [23, 55]. Чи: «У зазореній ночі — світло небесне, / Злітають гірлянди ангелів / Над стайню, де Мати Божа з Ісусом / У музиці з віолончелів» [8, 9]. Воднораз якщо у Г. Сковороди способом осмислення сакральної містерії постає художньо інтерпретована біблійно-церковна символіка (образи «вертепу», «ясел», «зорі», «неопалимої купини» — Богородиці), то у Віри Вовк актуалізація «морально-психологічного об'єму пам'яті» [1, 294] сакрального контексту відбувається через свідоме його осучаснення, оприсутнення в конкретному етнонаціональному часопросторі. «То була холодна гірська ніч, / Як Діва Тебе народила, / Скупала напоєм для кіз і овець, / Водю з мілкого корита. / Стягла з волосся бавовняну хустку / Й прикрила Тебе на соломі...» [8, 6]. Так постають самотні картини Різдва на карпатській полонині чи в убогій гуцульській колибі (вірші «Бездомне Різдва», «Гості з полонини»).

Цікаво, що, крім традиційної різдвяної та великодньої тематики, Віра Вовк сміливо поетизує інші, менш поширені біблійні сюжети із життя Спасителя. Це втілюють поезії «Дванадцятилітній», «Вино», «Великий піст», «В'їзд до Єрусалиму», «Гетсиманський сад», «Розмова», «Поцілунок зради». Оригінальну художню образність цих творів формують несподівані паралелі й антитетичні зіставлення, як-от у вірші «Дванадцятилітній», де в поетичному наближенні постають образи Хлопчини-Ісуса і юдейських книжників: «В кам'янім храмі / Слово Хлопчини / Дивує вчених / Святої книги...» [8, 12]. Небуденному прочитанню знаного сюжету часто сприяють анімізація і психологізація відомих сцен, як-от молитви Ісуса в Гетсиманії (поезії «Гетсиманський сад», «Розмова»). Тут стислі мікродеталі («дрижання в рішенню...» [8, 28]; «...Молилися разом вузлаті оливи... / А друзі спали...»

[8, 27]) надають біблійній картині молитви в оливному саду глибокого екзистенційно-психологічного звучання.

Новозавітна містерія гріховідкуплення, смерті й воскресіння Божого Сина становить семантичне осердя образу Христа і в поезії Григорія Сковороди. Водночас, на відміну від доробку Віри Вовк, постать Спасителя окреслено більш абстрактно, у контексті символіки й антитетики бароко: Ісус — це *життя*, натомість гріх — це смерть («Христе, життя моя...» [23, 52]); Христос — це *радість*, а смуток — марноти світу («О Ісусе! ...о страдалцев радість!» [23, 58]), Господь — це також місто, розташоване у шкіні чистого людського серця («О Боже мой! ты мнѣ град» [23, 54]).

Прикметним біблійно-символічним уособленням Христа у збірках обох авторів є образ Божого *Слова-Логосу*. За Євангелієм від Йоана: «Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було — Бог» (Ів. 1:1) [3, 110]. У філософській ліриці Г. Сковороди Ісус — це «живий Глагол» [23, 82], «В душѣ твоей глагол» [23, 82]. Господнє слово «чисте» [23, 53], «добросердечное» [23, 70], світле [23, 78]. Оригінального трактування набуває цей образ і в поезії Віри Вовк. «Ми, вдячні учні Бога-Слова» [8, 47], — стверджує авторка в одному з віршів. Христос у її ліричних медитаціях — це «Відвічне Слово» [8, 40], слово, що «сяє в теміні», «непомітний Творець у птьмі» [8, 39], утілений у слові «задум» Бога-Отця [8, 33], тоді як мова Спасителя для душі — це музика, яка «не половіє і не меркне» [8, 19].

Найповніше глибинну суть сакрального образу втілюють асоціативно-символічні означення. У Віри Вовк на цій основі побудовано окремий вірш «Христос»:

Вселенне Світло —
На хресті розп'яте
Трояндове Тіло!
Відвічне Слово —
Нічим у світі
Вірна Колоно!
Любовне Серце —
Для всіх бездомних
Певний Намете! [8, 40].

Концепти *світла*, *слова*, *серця*, а також духовної *твердині* (в авторки — *намету*) традиційно асоціюються з Христом. Ці образи притаманні також поезії Г. Сковороди, де Ісуса названо *пламенем* (або світлом, вогнем), *каменем* (берегом, кифою-скелею) і *словом* (глаголом), як-ось у віршах: «Даніилов каменю! из купины пламеню! / Не сѣченнй отпадеш! огонь сѣна не поपालеш!» [23, 55], «О отрасли Давидовска! Ты брег мнѣ и кифа...» [23, 67] або «Боже! о живий Глагол!» [23, 82], тобто *слово*. Цікаво, що з наведеної тріади *пламіль* — *каміль* — *слово* в поезії мислителя помітно домінує концепт *каменя* — берега, пристані, скелі. У Біблії скелею (кифою) Ісус називає апостола Петра: «“Ти — Симон, син Йони, ти зватимешся Кифа”, — що у перекладі означає: Петро (Ске-

ля)» (Ів. 1:42) [3, 111]. Для Г. Сковороди каменем і скелею є сам Христос: «Жив Бог миросердїй, я его люблю. / Он мнѣ камень твердый...» [23, 85]. У світлі антитетичної естетики бароко образ *каменя-скелі* протиставляється образу *моря*. Останнє символізує світ і його минущі принади, тоді як камінь уособлює Ісуса й вічність. Цю семантику увиразнює 29-та пісня «Саду...». У ній ліричний герой, переживаючи душевне сум'яття, підносить свій погляд до Христа — єдиної надії і пристані: «Чолнок мой бури вихр шатаєт... / Се мя море пожираєт! <...> / О Марїин Сыне! / Ты буди єдине / Кораблю моему брегом» [23, 83—84]. Символічне порівняння Христа з каменем наявне й у сучасній поетичній збірці Віри Вовк; однак семантичне наповнення згаданого образу цілком інше, психологічно-екзистенційне. Лірична героїня співпереживає з Ісусом у Гетсиманії і цей стан самотності, покинутості, самотності передає через місткий образ «киненого каменя»: «Залишили Тебе, наче кинений камінь, / З усесвітньою самотністю» [8, 5].

У поезії Г. Сковороди й Віри Вовк асоціативно вказують на постать Месії також суголосні образи *колоса* і *зернини*. Зокрема, оснований на біблійному тексті («Пшеничне зерно, коли не впаде на землю і не завмре, залишиться саме-одне; коли ж завмре, то рясний плід принесе» (Ів. 12:24) [3, 128]), образ зернини в 7-й пісні «Саду...» стисло втілює таємницю смерті й воскресіння Ісуса, а також народження Церкви: «Зерно пшенично в нивах естли согниєт, / Внѣшность естли нежива, нов плод внутрь цвѣтет» [23, 57]. У наведеному фрагменті «зерно пшенично» — це Христос, а «плод» — його Церква. Подібний образ виписаний у «Молебні до Богородиці» Віри Вовк. Христос тут — це «колос / у Домі Хліба, / що нагодує всіх голодних / м'якушем неба» [5, 320]. У наведеній цитаті авторка поетично інтерпретує значення топоніма Вифлеєм (з івриту Бет-лехем — «дім хліба»), порівнюючи Христа з колосом і жертвним хлібом.

Осібне місце в ліриці мислителя й поетеси належить несподіваним образним означенням, що вказують на особу Божого Сина. У Г. Сковороди Ісус — це «Гость Блаженный» [23, 55], «лутчій Астроном» і «найлутчій Економ» [23, 82], лікар, котрий «виправляє», спасає, зціляє хворого [23, 58]. Особливо промовистим із наведених видається образ *лікаря* на хресті Голготи: «Я на Голгоу поскорю, поспѣю. / Там висит врач мой меж двою злодѣю» [23, 58]. Цікаво, що подібна іпостась *Христа-цілителя* введена в «Розарії...» Віри Вовк, зокрема у вірші «Воскресіння». Лірична героїня звертається до Спасителя: «Ти, Огородник небесний / І Лікар на людські рани...» [8, 54]. Господь тут названий *Лікарем*, а ще *Огородником*, *Садівником*. Останній образ художньо виписаний в однойменній поезії «Огородник» — своєрідній віршованій ремінісценції події зустрічі Марії Магдалини з воскреслим Христом: «Він явився, як огородник / Серед рожевого квіття, / Не пізнаний Магдалиною...» [8, 43]. Джерела наведених образів — біблійні й молитовні тексти, а також українська поезія бароко.

Глибшому розкриттю постаті Христа вдало сприяють його антитетичні найменування в ліриці обох митців. У поезії Віри Вовк Ісус —

«Спаситель світу» і «Суддя найвищого суду» [8, 10], «непомітний Творець» [8, 39] і той, хто «вищий усіх категорій... над поняттями і словами» [8, 42]. У Сковороди він — «меч небесный» [23, 70] і «милости бездна» [23, 68], вогонь, що пожирає й очищає [23, 51—52], неосяжний, покладений у яслах: «А вмѣщен тот в яслѣх полно, / Коего есть не довольно / Вмѣстит и небо небес» [23, 58].

У наведеному фрагменті з 5-ї пісні немає безпосередньої згадки імені Ісуса, а лише займенникова вказівка («Тот, коего...»), але образи й алюзії промовляють самі за себе, подібно до 25-ї пісні, де замість імені Спасителя вжито словесну формулу «Той, кой...»: «Той твои направит ноги, / Кой дал землю и дороги» [23, 77]. Прикметно, що таке свідоме неназивання сакрального імені задля створення своєїрідної «художньої загадки» — один із поетичних засобів модерної лірики Віри Вовк. Христос у її творах часто постає неназваним, окресленим лише займенниками *Той, хто...*, *Хтось, Ти*: «Той, хто загорнений у сонце», Той, «хто знає нас глибше, ніж ми себе знаємо» [5, 92—93], «Хтось б'є по струнах і каже: жий!» [5, 100].

Ліричні герої Г. Сковороди й Віри Вовк часто звертаються до Ісуса на «Ти», як-от у вірші «Присутність»: «Тобі належать усі наші дні / Минулі й майбутні, / У всьому прекрасному на землі / Ти присутній» [8, 45]. Відверто-щире, дитинне, це звертання не нівелює духовного благоговіння перед сакральним, а навпаки, ретранслює його у сферу особистісних взаємин душі і Творця. Глибока близькість, перебування в Божій присутності породжує стан богоспілкування, богопошуку, який утілюють численні молитовні формули, украплені в тексти поезій. У Г. Сковороди це передусім молитви-прохання про духовне очищення (пісні 1, 3, 7, 17, 29-та) на зразок: «О Христе! не даждь солѣть во адѣ! / Даждь мнѣ в твоєм жить небесном градѣ» [23, 68]. У творах Віри Вовк це молитви-прохання за Україну («Хай у Твоім світлі, Предвічний, / Воскресне нова Україна» [8, 55]), а також за друзів і рідних (однойменні поезії). Як і в знаного попередника, рефренні мотиви молитовних інтенцій поетеси — покаяння, спокута й навернення. Лірична героїня благає в Христа «святості», «покутних сліз», «сповіді духу» [8, 14, 44, 48] (вірші «Вино», «Покаянный канон», «Базар при Голготі»). Глибоко відчуваючи тенденції знецінення християнських вартостей у сучасному світі, письменниця все ж вірить у переможну силу воскресіння, у те, що «минеться сучасне поганство / І в Христі відживе Україна!» [8, 24].

Євангельська історія життя Спасителя — вагома основа творення постаті Месії в обох авторів. Це втілюють численні алюзії й ремінісценції зі Святого Письма, зокрема символіко-алегоричні поетичні формули «иго благое и бремя легкое» [23, 51], «путь ускій» [23, 73], згадки про хресний шлях на Голготу [23, 57] у віршах Г. Сковороди та образи «пальмового гілля» [8, 25], оливного саду [8, 5], «Книги Сімох Печатей» [8, 31] у поетеси.

Осібну грань становлять художньо освоєні набутки інших мистецтв, зокрема сакрального іконопису та скульптури. У Віри Вовк це постать

«камінного Христа на горі», який «огортає наш світ отвертими раменами» [8, 50], — алюзія до статуї Спасителя в Ріо-де-Жанейро, а також унікальний образ Крилатого Христа над світом [8, 42] — поетична рецепція фронтальної ікони із храму Св. Антонія (вірші «Корковадо», «Крилатий Христос»). У Григорія Сковороди це екфрастичний опис «Мелодія», створений на образ непорочного зачаття Пречистої Богородиці, розміщений у Богословській школі в Харкові [23, 79]. Оригінальним у доробку Віри Вовк є також образ Ісуса-Керманіча на карпатському Черемоші, в основі якого — гуцульський фольклор [5, 73], а у Г. Сковороди — образ усвидуючого Божого ока [23, 77], семантично вкорінений в емблематичній поезії бароко.

Незмінно глибоким у метафізичній ліриці митців є також *образ Діви Марії, Богородиці*. Незважаючи на те що в поезії українського мислителя цей образ майже не виписаний (присутній у трьох із 30 віршів «Саду Божественних пісень»), він доволі промовистий, тоді як у ліриці Віри Вовк Матері Божій присвячено аж три окремі збірки: «Молебень до Богородиці» (1997), «Маївка до Богородиці» (2004) та «Розарій для Богородиці» (2020). Кожна з них утілює багатогранну рефлексію образу Пречистої.

У Г. Сковороди, як і в Біблії, Богородиця мовби «отінена» постаттю Христа. Автор акцентує концепт богоматеринства Марії. Її образ виписаний передусім у віршах, присвячених Різду (пісні 4-та, 5-та). Богородиця названа тут неопалимою купиною [23, 55], вона «Дѣва херувимов главна» [23, 55]. Інший аспект, виокремлений у поезії, — це непорочність Марії. Його увиразнює вірш «Мелодія»: «Воззри! се Дѣва стоить, чиста ложеснами! / Яблоко, змії, мір, луна под ея ногами» [23, 79]. Поетичний епітет тут не випадковий, адже «сама чистота і тілесна, і духовна зробила її здатною сприйняти Воплочене Слово» [15, 286]. У Віри Вовк цю рису розкривають численні порівняння Діви Марії з лілеєю — символом непорочності. Лірична героїня «Розарію...» іменує її «лілеєю... з квітника Назарету» [7, 7], Марією-Лілеєю [7, 9], «насліддям лілей» [7, 21], «білим крином» [7, 6], «Божественною Лілеєю» [7, 19].

Воднораз, як і в поезіях Г. Сковороди, Діва Марія у творах авторки — це передусім Мати [7, 44], однак Мати не лише Бога, а й світу та кожної людини [7, 27], Мати «всіх матерів, що оплакують сина» [7, 23], «філософічно глибока й трагічна в житті і безмежно величава в небі» [6, 143]. Крізь призму цього образу поетеса осмислює історичні трагедії України та світу — Голодомор, Чорнобиль, ядерну загрозу, посуху: «Я тебе бачила на Україні / в голодні роки під тином... / а потім в іскрах Чорнобиля — живим смолоскипом. / Ти стояла у Гіросімі / під смертоносним грибом... / і в пустелі Бразилії, / де твоє серце прошите / голкою кактуса...» [5, 325].

Іпостась Діви Марії в поезіях збірок — проста і глибока. Вона — «Богоцвіт» [5, 323], «Конюшина Чотирилиста» [7, 12], яка «прийняла руками дитини / свою найстрімкішу долю» [5, 318]. Вона — Княгиня-Мама [7, 16], Небесна Незабудка [7, 19], пісня-билина [5, 327], собор сонця [5, 331], Свята Зірниця [7, 40], а ще: Софійська Оранта [9, 18],

Крилата Богородиця Січі Козацької [7, 31], Богоматір Зарваницька, Унівська, Холмська [7, 32, 34, 35].

Знаменно, що ім'я Марії у творах Віри Вовк об'єднує різні топоси — святині світу й України («Ти з Люрду, і з Фатіми, і з Ченстохови, / з Люхану, з Апересіди, і з Гуадалупе! / Ти з Почаєва і з Іржавця, / з Самбора, з Зарваниці і з Гошова!» [5, 329]). Джерелами образу постають іконопис і скульптура, богослужбові й апокрифічні тексти, а насамперед — художня уява авторки, що витворює самотній образ Пречистої, у якому мистецький зір ловить передусім убрання — «віночок з роменів», «лляну сорочку» і «плахту вовняну» [7, 16], згодом — погляд, «добрий» [5, 330], незмінно скерований на людину [7, 30], руки, «святі», «печатані працею» [7, 16, 15], «смагле лице» [7, 15] і серце «із семи мечами» [5, 121].

Постать Діви Марії осмислена у Віри Вовк у багатоманітності виявів і прикмет, розкрита в динаміці розвитку. Зокрема, поетична мова «Розарію...» стисло передає життєпис Богоматері, її шлях від Благовіщення до Різдва й Успіння. Діва Марія зображена у віршах то як юна дівчина, Юнка-Марія [7, 9] (поезії «Тінь», «Чудо», «Доля-поема»), то як молода Діва-Мати [7, 22] (вірші «Княгиня-мама», «Каплиця», «Стопелюстковий цвіт»), то як сивочола Скорбна Богородиця (вірші «Коляда страдній Богородиці», «Червона калина»), то як прославлена у вічності Небесна Матір Спасителя (вірші «Успеніє», «Вірна»).

Глибину художнього розкриття образу Богоматері увиразнюють численні поезії-молитви (як-от: «Радуйся!», «Вагоме слово», «Семафор», «Вічність», «Скрижалі»), котрі втілюють сокровений діалог душі ліричної героїні з Небесною Матір'ю. В одній із них вона посвячує опіці Богородиці та її Сина весь світ, Україну і власне життя, промовисто резюмуючи: «Світлом моєї садиби / Є Гошівська Богородиця... / Мій стіл огортає любовно / Оранта Святої Софії... / Моє життя — у долонях / Спасителя на Корковадо...» [9, 18].

Отже, сакральні образи Христа й Богородиці незмінно присутні як у бароковій поезії Г. Сковороди, так і в модерних ліричних медитаціях Віри Вовк. Порівняно з поезією сучасної авторки, образ Богоматері в її літературного попередника менш виписаний. Основну увагу письменник приділяє саме постаті Ісуса Христа. Художньою доміантою творення його образу в «Саді божественних пісень» є поетика й естетика бароко: місткі символічні образи зернини, слова, скелі, антитетика земного і небесного, тлінного і вічного, біблійний підтекст.

У поетичних «Розаріях...» Віри Вовк натомість однаково глибоко розкриті постаті Христа й Богоматері. Художнім підґрунтям творення цих образів є поетика модернізму: синестезія мистецького досвіду літератури й малярства, поєднання традиційно-канонічного та етнографічно маркованого, давнього і сучасного. Так виникають незабутні образи Ісуса-Керманіча на Черемоші, Богородиці у вовняній плахті, іконописні візії Крилатого Христа над світом і Крилатої Богоматері-Покрови, оригінальні іпостасі Небесного Огородника (Воскреслого Ісуса) і Небесної Незабудки (Діви Марії).

Тож, глибоко вкорінена в сакральній концептосфері Біблії та переосмислена крізь призму власного духовного досвіду, поезія обох митців виявляє оригінальне бачення світу і самотутню художню дійсність, в основі котрої (як мірило вартостей) — образи Христа й Богородиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Астаф'єв О.* Образ і знак: Українська емігрантська поезія у структурно-семіотичній перспективі. Київ: Наукова думка, 2000. 268 с.
2. *Бетко І.* Українська релігійно-філософська поезія. Етапи розвитку. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003. 240 с.
3. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / перекл. о. Івана Хоменка. Львів: Свічадо, 2018. 1475 с. (1125 с. + 350 с.).
4. *Борищівська Д.* Образ Богородиці в поетичному осмисленні Віри Вовк // Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (14—16 травня 2014 р.). Філологічні науки. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 31—32.
5. *Вовк Віра.* Поезії / передм. М. Коцюбинської. Київ: Родовід, 2000. 424 с.
6. *Вовк Віра.* Проза. Київ: Родовід, 2001. 446 с.
7. *Вовк Віра.* Розарій для Богородиці. Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2020. 58 с.
8. *Вовк Віра.* Розарій для Христа. Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2020. 58 с.
9. *Вовк Віра.* Яблуко на Спаса. Ріо-де-Жанейро: Contraste, 2021. 54 с.
10. *Гаврилюк Н.* «Радуйся, Маріє!»: модифікація молитви прослави у Віри Вовк і Павла Тичини // Слово і Час. 2021. № 1. С. 72—86. URL: <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2021.01.72-86>
11. *Гординський С.* Поезії Віри Вовк // *Гординський С.* На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади. Львів: Світ, 2004. С. 360—361.
12. *Григорчук Ю.* Образ Богородиці у творчості Віри Вовк: своєрідність і джерела інтерпретації // Крізь століття твій голос лунає: збірник матеріалів конференції до ювілею Віри Вовк / упор. Н. Гаврилюк. Дрогобич, Коло, 2021. С. 128—150.
13. *Григорчук Ю. М.* Проза Віри Вовк: виміри сакрального. Брустурів: Дискурсус, 2016. 364 с.
14. *Дмитрів І.* «Сад божественних пісень» Г. Сковороди і «Велика гармонія» Б.-І. Антонича: спроба компаративного аналізу // Філологічні науки. 2012. Вип. 12. С. 44—52. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1758/1/Dmitriv.pdf>
15. *Дмитрів І.* Образ Богоматері у творчості Богдана-Ігоря Антонича // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Дрогобич: Посвіт, 2012. С. 282—289. URL: https://dspace.pnpu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-39.pdf
16. *Ісіченко І.* Історія української літератури: епоха Бароко (XVII—XVIII ст.). Львів: Святогорець, 2011. 568 с.
17. *Коцюбинська М.* Метаморфози Віри Вовк // *Вовк Віра.* Поезії. Київ: Родовід, 2000. С. 5—32.
18. *Лужницький Г.* [рец. на: Віра Вовк. Духи і деревіші. Мюнхен: Українське Видавництво, 1956] // Київ. Філадельфія, 1957. № 4. С. 174.
19. *Льохарт Д.* Своєрідність трансформації біблійних образів у поезії Віри Вовк // Південний архів. Філологічні науки. 2017. Вип. 71. С. 34—39. URL: <https://ra.journal.kspu.edu/index.php/ra/article/view/317/310>
20. *Матушек О. Ю.* Символіка Богородиці у метатексті барокової літератури: Автореф. дис. ... канд. філол. наук.: спец. 10.01.01 «Українська література» / Харківський держ. ун-т. Харків, 1999. 21 с.
21. *Овчаренко М.* Авторка, що має Великого Союзника // Овид, Чикаго. 1957. № 5. С. 9—12.
22. *Ожарівська С.* Образ Богородиці в поезії Віри Вовк // Соціум. Наука. Культура. Матеріали XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції «Advanced

- Technologies of Science and Education». December 18—20. 2017. URL: <http://intkonf.org/ozharivska-sp-obraz-borogoditsi-v-poeziyi-viri-vovk/>
23. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків; Едмонтон; Торонто: Майдан, 2011. 1400 с.
  24. Таран Л. Плекати Україну в душі. Розмова з Вірою Вовк // Хроніка—2000. 1994. Вип. 5/6. С. 3—7.
  25. Ушкалов Л. Григорій Сковорода: семінарії. Харків: Майдан, 2004. 876 с.

Отримано 7 липня 2022 р.

REFERENCES

1. Astafiev, O. (2000). *Obraz i znak: Ukrainska emibrantska poeziiia u strukturno-semiotychnii perspektivi*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
2. Betko, I. (2003). *Ukrainska relihiino-filosofska poeziiia. Etapy rozvytku*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. [in Ukrainian]
3. *Bibliia. Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu*. (2018). (I. Khomenko, Trans.). Lviv: Svichado. [in Ukrainian]
4. Borshchivska, D. (2014). *Obraz Bohorodytsi v poetychnomu osmyslenni Viry Vovk*. In *Materialy studentskoi naukovoii konferentsii Chernivetskoho natsionalnogo universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha (14—16 travnia 2014 r.)*. *Filolohichni nauky* (pp. 31—32). Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian]
5. Vovk, Vira (with Kotsiubynska, M.). (2000). *Poezii*. Kyiv: Rodovid. [in Ukrainian]
6. Vovk, Vira. (2001). *Proza*. Kyiv: Rodovid. [in Ukrainian]
7. Vovk, Vira. (2020). *Rozarii dlia Bohorodytsi*. Rio de Janeiro: Contraste. [in Ukrainian]
8. Vovk, Vira. (2020). *Rozarii dlia Khrysta*. Rio de Janeiro: Contraste. [in Ukrainian]
9. Vovk, Vira. (2021). *Yabluko na Spasa*. Rio de Janeiro: Contraste. [in Ukrainian]
10. Havryliuk, N. (2021). “Raduisia, Mariie!”: modyfikatsiia molitvy proslavy u Viry Vovk i Pavla Tychyny. *Slovo i Chas*, 1, 72—86. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2021.01.72-86> [in Ukrainian]
11. Hordynskyi, S. (2004). *Poezii Viry Vovk*. In S. Hordynskyi, *Na perelomi epokh. Literaturoznavchi statii, obliady, eseii, retsenzii, spohady* (pp. 360—361). Lviv: Svit. [in Ukrainian]
12. Hryhorchuk, Yu. (2021). *Obraz Bohorodytsi u tvorchosti Viry Vovk: svoieridnist i dzherela interpretatsii*. In *Kriz stolittia tvii holos lunaie: zbirnyk materialiv konferentsii do yuvileiu Viry Vovk* (N. Havryliuk, Ed., pp. 128—150). Drohobych: Kolo. [in Ukrainian]
13. Hryhorchuk, Yu. M. (2016). *Proza Viry Vovk: vymiry sakralnogo*. Brusturiv: Dyskursus. [in Ukrainian]
14. Dmytriv, I. (2012). “Sad bozhestvennykh pisen” H. Skovorody i “Velyka harmoniia” B.-I. Antonycha: sproba komparatyvnoho analizu. *Filolohichni nauky*, 12, 44—52. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1758/1/Dmytriv.pdf> [in Ukrainian]
15. Dmytriv, I. (2012). *Obraz Bohomateri u tvorchosti Bohdana-Ihorii Antonycha. Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri* (pp. 282—289). Drohobych: Posvit. https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-39.pdf [in Ukrainian]
16. Isichenko, I. (2011). *Istoriia ukrainskoi literatury: epokha Baroko (XVII—XVIII st.)*. Lviv: Sviatohorets. [in Ukrainian]
17. Kotsiubynska, M. (2000). *Metamorfozy Viry Vovk*. In Vira Vovk, *Poezii* (pp. 5—32). Kyiv: Rodovid. [in Ukrainian]
18. Luzhnytskyi, H. (1957). [review: Vira Vovk. *Dukhy i dervishi*. Munich: Ukrainske Vydavnytstvo, 1956]. *Kyiv*, 4, 174. [in Ukrainian]
19. Lokhart, D. (2017). *Svoieridnist transformatsii bibliinykh obraziv u poezii Viry Vovk. Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky*, 71, 34—39. <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/317/310> [in Ukrainian]
20. Matushek, O. Yu. (1999). *Symvolika Bohorodytsi u metateksti barokovoi literatury*. [Extended abstract of candidate’s dissertation]. Kharkiv: State University of Kharkiv. [in Ukrainian]

21. Ovcharenko, M. (1957). Avtorka, shcho maie Velykoho Soiuznyka. *Ovyd*, 5, 9—12. [in Ukrainian]
22. Ozharivska, S. (2017). Obraz Bohorodytsi v poezii Viry Vovk. In *Sotsium. Nauka. Kultura. Materialy XIV Mizhnarodnoi naukovoï internet-konferentsii "Advanced Technologies of Science and Education"*. <http://intkonf.org/ozharivska-sp-obraz-borogoditsi-v-poeziyi-viri-vovk/> [in Ukrainian]
23. Skovoroda, H. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv* (L. Ushkalov, Ed.). Kharkiv—Edmonton—Toronto: Maidan. [in Ukrainian]
24. Taran, L. (1994). Plekaty Ukrainu v dushi. Rozмова z Viroiu Vovk. *Khronika—2000*, 5/6, 3—7. [in Ukrainian]
25. Ushkalov, L. (2004). *Hryhorii Skovoroda: seminarii*. Kharkiv: Maidan. [in Ukrainian]

Received 7 July 2022

Yuliia Hryhorchuk, PhD
Shevchenko Institute of Literature
4 M. Hrushevskoho st., Kyiv, 01001
e-mail: yuliahryhorchuk@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9359-1334>

IMAGES OF CHRIST AND THE VIRGIN MARY IN THE POETRY OF HRYHORII SKOVORODA AND WIRA WOWK

The paper analyzes the images of Jesus Christ and the Mother of God in the poetry by Hryhorii Skovoroda and Wira Wowk. Until now, this topic has not been the object of scholarly research although the creativity of writers has many common features: aphoristic style, philosophical mood, and biblical figurative elements. The purpose of the paper is to characterize the specifics of interpreting the images of Christ and the Mother of God in the authors' poetry. The analysis is based on the collections "The Garden of Divine Songs" by H. Skovoroda and "The Rosary for Christ", "The Rosary for the Mother of God" by Wira Wowk.

Peculiar in the reception of the figure of Christ in the poetry of both authors is its outer featurelessness and deep semantic content. H. Skovoroda used the concepts of 'life', 'joy', 'pure heart' and the biblical symbols of fire, stone, word, and grain; Wira Wowk preferred the symbols of word, light, heart, and ear of corn. Each author is characterized by the original interpretation of the biblical image of the Savior. He is embodied in the figures of a guest, an astronomer, a doctor hurt for human faults (poetry by H. Skovoroda) and a doctor, a heavenly gardener, a helmsman on Cheremosh (poetry by Wira Wowk).

The image of the Virgin in H. Skovoroda's work is less pronounced than the image of Jesus and is revealed only in three poems, while Wira Wowk dedicated three separate collections to the Virgin Mary. There are different symbolic hypostases of the Mother of God in the poems by H. Skovoroda, which have been singled out. Wira Wowk's interpretation of this image is characterized by such features as iconographic specification, biblical dynamics of unfolding, and symbolic content (images of the Winged Mother of God, the Mother Princess, Lilia, Oranta). The image of Mother Mary is common to both authors (Mary, Mother of Jesus — in Skovoroda's poems and Mother of humanity, the world, and Ukraine — in Wira Wowk's ones).

Special attention has been paid to the biblical prototext in the poetic works by H. Skovoroda and Wira Wowk, important in the interpretation of the figures of Christ and the Mother of God, as well as to the moral and axiological depth of these images and their conceptual significance.

Keywords: Hryhorii Skovoroda, Wira Wowk, poetry, image, symbol, reception, interpretation.